Liliana Agache

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR TERMENI VECHI REFERITORI LA UNITĂȚI DE CAPACITATE

În epoca feudală, poporul român a avut un sistem propriu de măsuri, destul de dezvoltat şi unitar în comparație cu cele ale statelor vecine. Datorită însă condițiilor social-economice şi particularităților specifice locului şi epocii, mărimea unora dintre aceste măsuri diferea de la o provincie la alta, aşa încât pentru aceeaşi unitate de măsură se înregistrau uneori diferențe importante.

Cele mai vechi măsuri cunoscute în Țara Românească şi Moldova în această privință datează înainte de sec. al XVI-lea. În *Îndreptarea legii*, apărută la mijlocul secolului al XVII-lea, se spune că cei care vor folosi „măsuri hicleani, mai mici de cât au fost obiceaiul de veac", vor fi pedepsiți[1]. Exista deci un obicei, care trebuia să fie respectat atât de locuitori, cât şi de conducători.

Supunem atenției câțiva termeni care desemnează unități de capacitate şi greutate, considerate etalon, care se foloseau la cântărirea produselor solide şi lichide, termeni de origine turcă (*ocaua, chilă*), slavă (*oboroc*, *vadră*) şi latină (*bute*). Aceste denumiri – nu însă şi mărimea măsurilor respective – au fost împrumutate de români de la diferite populații în timpul convieţuirii cu aceştia.

Vechile măsuri pentru greutate şi capacitate pot fi clasificate în unități neprecise şi unități precise, chiar dacă încercarea de a le clasifica în multipli şi submultipli este aproape imposibilă, dat fiind faptul că mărimea acestora varia de la o regiune la alta.

Chilă

De proveniență turcească (tc. *kil(e)*), cu sensul de „măsură de capacitate", dar şi „impozit"[2], *chila,* cu primul sens, a pătruns în Țara Românească şi Moldova în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după căderea sub dominația Imperiului Otoman. Primele mențiuni ale *chilei* se găsesc într-un document din 1508[3] şi în poruncile sultanului către domnul Țării Româneşti din 1560, 1566, când i se cere acestuia să livreze un număr mare de *chile* de grâne[4].

[1] *Îndreptarea legii*, Ed. Academiei, p. 60.
[2] DA, s.v.
[3] Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*, vol.II, *Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, 2009, p. 221.
[4] Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 205.

LR, LXI, nr. 3, p. 291–297, Bucureşti, 2012

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

De la turci a fost adoptat numai numele, nu şi capacitatea chilei, pentru că existau deja în Ţara Românească două alte măsuri, *baniţa* şi *obrocul mic*, care aveau capacitatea chilei, de 18–20 ocale[5] şi funcţionau independent.

Capacitatea pe care o avea *chila* în Moldova era aproape aceeaşi cu a chilei munteneşti. Totuşi, în secolul al XVIII-lea această unitate de măsură a cunoscut variaţii, de la 70 de ocale, până la 198, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, fiind chiar mai mare, echivalând cu două merţe sau cu 20 de dimirlii[6].

Dintre măsurile medievale utilizate pe teritoriul ţării nostre, *chila* pare să fi avut variaţia cea mai mare, în funcţie de regiuni, după volumul şi greutatea cerealelor, îndeplinind în sistemul de măsuri funcţia de etalon. Ca submultipli, funcţionau *baniţa* şi *ocaua*.

Din documente reiese că localităţi ca Brăila, Giurgiu, Galaţi, Buzău, Ialomiţa, Neamţ îşi aveau fiecare chila proprie. Mai mult, la sfârşitul secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea se vorbeşte despre „chilele împărăteşti" ori „chilele de pâine şi de orzu" pentru oştile otomane[7]. Mai târziu, la începutul secolului al XIX-lea, s-a impus „chila ţării" care cântărea 400 de ocale sau 10 baniţe mari ori 20 de baniţe mici[8].

Chila a supravieţuit introducerii sistemului metric. Chiar şi astăzi, în multe sate din câmpia Dunării, sătenii îşi mai calculează cerealele în chile.

Oborocul

Termenul *oboroc,* consemnat şi în varianta *obroc*[9] este de proveniență slavă sau ucraineană (ucr. *uborok*)[10]. Cu sensul de „vas mare de formă cilindrică, larg la gură, făcut de obicei din scoarţă de tei, care serveşte ca unitate de măsură pentru cereale sau pentru păstrarea şi transportul acestora" apare consemnat la 1573[11].

Ca unitate de măsură precisă, termenul a fost consemnat în documentele româneşti din epoca veche cu două sensuri: 1. vas care serveşte ca unitate de măsură pentru cereale, 2. raţie, porţie (de alimente) dată cuiva[12].

Este atestat pentru prima dată în Ţara Românească la 1409, cu sensul de „impozit direct"[13].

Cu sensul de *porţie* sau *raţie alimentară,* ori rentă feudală dată în produse a fost utilizat abia la mijlocul secolului al XVIII-lea[14].

[5] *Instituţii feudale din ţările române*, Bucureşti, 1988, p. 98.
[6] Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 219.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Dicţionarul limbii române literare vechi*, Bucureşti, 1987, s.v., DLR, s.v.
[10] Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 221; D.P. Bogdan, *Glosarul documentelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946.
[11] *Crestimaţia limbii române vechi*, p. 103.
[12] DLR, *oboroc* s.v.; DLRM, s.v. şi D. P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946, s.v.
[13] *Dicţionarul elementelor româno-slave*, Bucureşti, p. 160.
[14] Vezi N. Iorga, *Studii şi documente*, XVI, p. 199.

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

Ca *unitate de măsură a capacității*, *obrocul* este menționat în documentele muntene încă din sec. al XVI-lea (1512)[15] şi al XVII-lea[16] şi abia mai târziu, în sec. al XVIII-lea, în Moldova[17]. Vasul era confecționat din scoarță de tei şi avea două mărimi: *vel obroc* (care conținea 22 de ocale) *şi mali obroc* (care conținea 44 de ocale)[18]. Cu *obrocul* se măsurau, în primul rând, cerealele (grâul, orzul, ovăzul, meiul), apoi fasolea, mazărea, bobul, iar uneori şi ceapa[19] .

În lipsa unei capacități de măsură mai mari, în secolul al XVII-lea, *obrocul* era cea mai utilizată măsură de capacitate, cu care se măsurau uneori cantități mari de cereale. S-a menținut mai mult în Oltenia, fiind amintit în documente în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului trecut[20], când în restul țării predomina *banița*.

În Oltenia *obroacele* aveau o capacitate mai mare decât în Muntenia. La 1726 se afirmă că *obrocul* (probabil cel mare) avea 66 de ocale[21].

În *Moldova*, *obrocul* a fost o unitate de măsurat mult mai rar folosită decât în Țara Românească şi numai începând din secolul al XVIII-lea[22]. În prima jumătate a secolului al XlX-lea, în regiunea Putna – mai aproape de Țara Românească –, cu *obrocul* se măsurau şi fructele[23], iar la Cotnari se măsura porumbul cu *oborocul.*

Termenul dispare din documentele muntene în sec. al XIX-lea, fiind înlocuit cu *banița*[24].

Astăzi, *oboroc*, în varianta *obroc* se foloseşte în Moldova[25], cu sensul „coş de nuiele cu care se cântăreşte recolta, toamna.

S-a înregistrat şi varianta *oboroaca* cu sensul „coş”[26]. Apare într-un punct în Moldova şi cu sensul „cofă”[27].

Vadra

Vadra a fost principala unitate de măsurat capacitatea, la care s-a recurs pentru cantități mai mari de materii lichide, folosită în toate țările române.

Termenul este de origine slavă[28] şi a circulat în toate țările vecine de limbă slavă.

[15] *Documente privind istoria Romaniei*, TR, B., XVI, vol. I, p. 85.
[16] I. Gheție, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 291.
[17] Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 224.
[18] *Instituții feudale din țările române*, Bucureşti, 1988, p. 333.
[19] N. Iorga, *Studii şi documente*, XIV, p. 57, XXV, p. 87.
[20] N. Iorga, *Studii şi documente*, XXV, p. 87. Vezi şi Nicolae Stoicescu *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 171–172
[21] Idem; Vezi şi N. Stoicescu *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 171.
[22] *Ibidem*.
[23] A. Sava, *Documente putnene*, II, p. 155.
[24] *Instituții feudale din țările române*, Bucureşti, 1988, p. 333.
[25] Termenul a fost înregistrat de noi în zona Vaslui, Sat Trestiana, Comuna Grivița.
[26] Gheție-Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 291.
[27] ALRM II, vol. I, h. 296, 297.
[28] DA, s.v., *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374–1600*, Bucureşti, 1981, p. 251.

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

O primă atestare lexicografică indică anul 1500, cu sensul de „măsură de capacitate", în Țara Românească[29], dar termenul apare amintit mai devreme, la 1440, într-un document[30] în care se vorbește despre cumpărarea la Râmnicul Vâlcea a unor vii „cu 3 000 de vedre de vin". De altfel, această unitate de măsură este menționată în foarte multe documente în toată epoca veche[31], fiind folosită cel mai adesea la vânzările de vin şi la plata vinăriciului.

Mierea, untdelemnul ori păcura se măsurau şi ele cu ajutorul vedrei[32].

Mărimea varia după regiuni şi epoci, între 10 şi 12 ocale[33]. Deşi nu se poate vorbi despre o mărime precisă a vedrei în toate țările române, la începutul secolului al XVII-lea, se pare că *vadra „dreaptă" sau „domnească" era de 10 ocale*[34], fiind legalizată mai târziu de Constantin Brâncoveanu. Această capacitate se va păstra până la introducerea sistemului metric[35].

Acte domneşti repetate de-a lungul secolului al XVIII-lea au fixat şi în Moldova aceeaşi capacitate formală de 10 ocale moldoveneşti, ca urmare a unei eventuale influențe a Țării Româneşti.

Datele cele mai vechi pe care le cunoaştem despre capacitatea vedrei sunt din secolul al XVIII-lea, când se constată şi în Moldova o preocupare mai deosebită a puterii centrale pentru reglementarea şi supravegherea măsurilor folosite în țară.

După 1700, documentele amintesc două feluri de vedre: unele numite ungureşti şi altele de țară sau româneşti. Vadra românească nu este amintită la 1875, momentul instalării sistemului metric, ceea ce arată că statul nu o recunoştea[36].

Termenul apare folosit şi astăzi, izolat, în Moldova[37].

Ocaua

Ocaua, cu pluralul *ocă* şi *oce*[38], este cunoscută ca fiind o veche unitate de măsură a capacității şi greutății, de proveniență turcă (tc. *okka*.)[39], egală cu circa un litru (un Kg) şi un sfert[40]. Atestată la 1642[41], a fost folosită atât pentru măsurarea lichidelor, cât şi a produselor uscate. Ea a fost împrumutată de la arabi, unde *ocaua* (*wakijab*, *ukijah*) era egală cu 1,252 kg sau cu patru livre romane[42].

[29] *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române 1374–1600*, Bucureşti, 1981, p. 251

[30] *Documente privind istoria Romaniei*, TR, B, XIII–XV, p. 107.

[31] Vezi şi documentele de la p. 241, 248, 251, 268, sec. XVI, vol. I, p. 16, 130, 167, 191.

[32] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 171.

[33] DLR, s.v.

[34] N. Iorga , *Studii şi documente*, XV, p. 20, 21, 25**.**

[35] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 171.

[36] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p.178.

[37] A fost consemnat de noi la subiecți de peste 70 de ani, în Vaslui, comuna Grivița.

[38] *Dicționarul limbii române literare vechi*, Bucureşti, 1987, s.v.

[39] Imperiul otoman devenise principalul cumpărător de produse din Țara Românească şi Moldova.

[40] DLR, s.v.

[41] Vezi Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române.* Vol. II, *Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, 2009, s.v.

[42] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 181.

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

Atât documentele muntene, cât şi cele moldovene, o menționează, cu aceiaşi submultipli, încă din prima jumătate a sec. al XVII-lea. Pentru materii uscate era de 1,698 l şi pentru lichide de 1,288 l. În Moldova, *oca* pentru lichide echivala cu 1,520 l[43].

În Țara Românească *ocaua* a fost utilizată în special pentru lichide, (excluzând băuturile de tipul vinului sau rachiului, care se cântăreau cu vadra) şi mai puțin pentru măsuratul materiilor uscate. Totuşi, în secolul al XVIII-lea, apare folosită şi la măsuratul grâului, meiului, porumbului[44] etc, cereale măsurate de obicei cu *banița*.

Ocaua de capacitate se împărțea în patru litre, opt cinzeci, 16 ciocane şi 400 dramuri[45] şi a fost folosită în Țara Românească şi după introducerea sistemului metric de măsuri şi greutăți[46].

Astăzi, circulă mai ales în expresia „a umbla cu ocaua mică", însemnând încercarea de a înşela pe cineva.

Bute

În lucrările lexicografice consultate[47], *bute* apare înregistrat cu sensul de „vas mare de lemn folosit pentru conservarea lichidelor (mai ales a vinului)"[48].

De dimensiuni variabile, folosit în toate cele trei țări româneşti, atât la păstrarea şi transportul băuturilor, cât şi ca măsură de capacitate, într-o epocă în care aceasta nu se calcula cu prea multă exactitate, *bute* era cosiderată o unitate de măsură etalon atât pentru lichide, cât şi pentru produsele uscate.

De proveniență latinească, *buttis*, termenul se regăseşte cu acelaşi sens în toate limbile romanice[49].

Butea apare consemnată în documente, mai întîi în Transilvania, la sfârşitul secolului al XIII-lea şi mai târziu, în secolul al XVI-lea, în Țara Românească[50], fără să se cunoască însă cât de mari erau buțile respective. Cu toate acestea, calculul producției de vin se făcea, de regulă, în buți[51], buți mari şi buți medii.

În *Moldova*, butea este amintită în numeroase documente din secolele XV–XVI, prin care domnii Moldovei dăruiau mănăstirilor din țară cantități de vin măsurate în butii[52]. Butea a continuat să fie utilizată şi mai târziu, în secolul al XVIII-lea, ca unitate pentru măsuratul lichidelor, fiind mai mare decît polobocul.

[43] *Instituții feudale din țările române*, Bucureşti, 1988, p. 335.
[44] *Ibidem*.
[45] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 185.
[46] *Instituții feudale din țările române*, Bucureşti, 1988, p. 336.
[47] Vezi DA, s.v., DLRLV, s.v.
[48] Vezi DA, s.v.
[49] *Ibidem*.
[50] *Documente privind istoria României*, B, XIII–XV, p. 42.
[51] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 150-151.
[52] *Documente privind istoria României*, A, XIV–XV, p. 24, 86, 90, 159, 223. 237 etc. sec. XVI, vol. II, p. 20.

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

La 1775, de pildă, se plătea drept taxă la vânzarea vinului (aşa-numita camănă), câte doi lei şi jumătate pentru o bute „iar de poloboace pe giumătate”[53].

Şi la începutul secolului al XlX-lea, buţile au continuat să fie considerate măsuri de capacitate[54].

Prin urmare, o circulaţie largă a termenului este atestată încă din secolul al XVI-lea, fiind consemnate înregistrări ale termenului pe la jumătatea secolului al XVI-lea, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova[55].

Despre *bute* „butoi” deţinem destule informaţii privitoare la circulaţia lui actuală, monografii[56], glosare regionale ori atlase lingvistice[57] care atestă prezenţa lui pe o arie compactă în partea de vest a ţării Banat[58], Crişana, Transilvania, Maramureş, dar şi în Oltenia[59], zonă în care circulă în formele *bute* şi *butiie*, cu sensul general de „vas de lemn în care sunt depozitaţi strugurii culeşi”.

Diferenţierile dialectale înregistrate în privinţa acestui termen se manifestă sub forma unei sinonimii lexicale. *Bute* circulă în serie cu *antal, butoiu, poloboc, balercă, buriu, fucie* (DA, s.v.), *putină*.

Bute, de origine latină*,* circulă în serie sinonimică cu *putină*, de origine latină, cu *butoi*, termen format pe teren românesc, dar şi cu împrumuturi mai noi ca: *balercă, budană, hârdău, poloboc, ton* şi altele. Este evidentă prezenţa lui pe o arie largă, care acoperă în primul rând partea de vest a teritoriului lingvistic şi, prin expansiune şi celelalte arii dialectale.

Dată fiind viabilitatea termenului în timp şi expansiunea sa teritorială, era de aşteptat ca *bute* să fie foarte productiv. Sunt consemnate ca circulând frecvent derivate ca: *butiţă, buticică, butişoară, butelnic, butar, butărie, a butări*[60]. Se conservă chiar şi ca toponim, *Dealu Butariului*, în Banat[61].

Rezistenţa în timp a termenului este argumentată şi de faptul că *bute* se regăseşte, cu sensul primar, moştenit din latină, şi în dialectele sud-dunărene.

Concluzii

Fie că sunt de origine slavă, *vadră, oboroc*, turcă, *chilă, ocauă* sau latină *bute*, că sunt moşteniţi, – ca în cazul lui *bute* –, atestaţi în secolul al XV-lea, *vadra*,

[53] *Documente privind istoria României*, A, veac, XIV–XV, p. 24, 86, 90 etc. sec. XVI, vol. II, p. 20.

[54] *Documente privind istoria României„* A, sec. XIV–XV, p. 24, 86, 90 etc. sec. XVI, vol. II, p. 20. Vezi şi N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Bucureşti, 1971, p. 152.

[55] Vezi *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române 1374–1600*, Bucureşti, 1981, p. 29.

[56] Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 215.

[57] ALR II, MN (3914), ALR II, SN, h. 245; NALR . Olt., h. 489; ALRR – Mar., h. 487; NALR-Ban., Chest. nr. 1203-ms; ALRR-Trans., Chest. nr. 1203-ms.

[58] NALR-Ban., Chest. nr. 799-ms.

[59] NALR- Olt., MN. plş. 33, NALR-Olt., h. 680, ALRR-Munt. Dobrogea., Chest. nr. 2175.

[60] Vezi DA, s.v.

[61] Vezi NALR-Banat, *Date despre localităţi şi informatori*, Bucureşti, 1980, p. 124.

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)

al XVI-lea, *chilă, oboroc*, ori al XVII-lea, *ocauă*, termenii şi-au păstrat de la prima atestare şi până astăzi sensul, chiar dacă punctele lor de difuzare actuală sunt izolate.

Priviţi din perspectiva limbii literare moderne, termenii discutaţi mai sus nu fac parte exclusiv din fondul arhaic al vocabularului. Unii dintre ei aparţin lexicului arhaic, *ocaua*, celui pasiv, *chila*, alţii funcţionează astăzi ca regionalisme *oborocul*, *vadra*, ori chiar ca unităţi de măsură etalon în puncte izolate ale ţării, ca în cazul lui *bute.*

CONSIDÉRATIONS SUR QUELQUES TERMES ANCIENS
QUI DÉSIGNENT DES UNITÉS DE MESURE

(Résumé)

Ce travail vise l'analyse monographique de quelques mots qui désignent des unités de mesure considérées étalon dans le roumain ancien. Il s'agit de termes de diverses origines qui appartiennent au lexique archaïque ou au lexique régional encore actuel.

Cuvinte-cheie: unităţi de măsură, română veche, lexic, arhaic, regional.
Mots-clés: unités de mesure, roumain ancien, lexique, archaïque, régional.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A511 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:43:09 UTC)